

A Krisztusért eszelősök

1. A világ kelepcéjében

Az Egyház életében fellelhető egy történeti példa, amely az egyéni morál evangéliumi kifordításához és visszautasításához való hűség legszélsőségesebb és lehető legmeglepőbb megnyilvánulását kínálja: a „Krisztusért balgatag” szentek példájáról van szó. E szentek életében és magatartásában az Egyház a Szentlélek egyfajta sajátos kegyelmének kifejeződését és megnyilatkozását látta: a prófétai szó talán legkiélezettebb formáinak egyikét.

Ezek a „balgák” általában szerzetesek, akik kilépnek a „világba”, a városokba, a „keresztény” társadalomba, s ott visszas, esztelen dolgokat művelnek, bolondságokat, amelyekben mindig rejlik valami mélyebb: mindig annak a valóságnak és igazságnak a megnyilvánulását szolgálják, ami ennek a világnak a felszíne alatt húzódik meg. Az eszelős kocsmákban, lebujokban, rosszhírű környékeken forgolódik. Afféle városi csavargó ő, törvényen kívüli figurák, utcanők, csibészek társa. Mintha alkalmazkodna az ő életvitelükhöz: és mégis ő az, aki megmutatja nekik az üdvösség igazságát, olyan módon, amely befogadható az ő lelki nívójukon, paradox tettek, tréfák és abszurdítások segítségével.

Tisztelettel viseltetik a bűnösök iránt; nemegyszer azért tesz csodát, hogy elejét vegye a még nagyobb bukásnak. Minthogy sokszor rendelkezik a tisztánlátás adományával, amely kegyelmi ajándék révén képes olvasni az emberi lélek mélységeiben, nyilvánosan gúnyt űz a rejtegetett vétkekből, de úgy, hogy a bírálatot csak a vétkes értse. Ő maga igencsak bűnös léleknek tűnik: kihívoán fittyet hány az egyházi bøjtre az emberek előtt, míg a való-

ságban szigorú aszkézisben él. Törzsvendégnek számít az örménytanyákon, minthogy ott törődik a szajhákkal, tanáccsal és pénzzel látva el őket, hogy a romlottságból kiutat leljenek. Éjjelente pedig visszatér a szentek közösségébe, imádságának magányába, Isten arcának szemléléséhez, hogy aztán reggel újfent magára öltse a bolondság álarcát, „kigúnyolva a hívságos és ördögi világot”. Valójában gúnyt űz a világból, az aszkézis legszükségesebb formáját művelve, a végső önmegtagadást, a világ feltételrendszerének teljes elutasítását, az én tökéletes levetkőzését.

Az eszelősök azért jelennek meg, hogy emlékezetünkbe idézzék az evangéliumi üzenet „bolondságát”: hogy ugyanis az üdvösség és szentség összebékíthetetlen a társadalmi megbecsüléssel és a tisztesség objektív elismerésével. A keresztények „elvilágiasodásának” időszakaiban jelennek meg, amikor a keresztény identitás mintha a világ konvencionális kritériumaitól és elképzeléseitől függne, amely is az élet igazságát és az emberi erényt a szociális megfelelés és elismertség mértékével méri.

A balga olyan karizmatikus, aki közvetlen tapasztalattal rendelkezik az Isten Országáról, és felvállalta, hogy profetikusan megjeleníti az ellentétet „e jelen kor” és az örök Ország között: a kettő mértékének és feltételeinek radikális különbségét. Ami őt illeti, lemond az erényesség és ájtatosság külsődleges ismérveiről, radikálisan hártja az emberek elismerését és nagyrabecslését. Tudván tudja, hogy az egyéni erény válaszfalat von az ember és Isten közé, mivel önelégültséghez vezet, ráadásul a többi embertől is eltávolít, minthogy azok sem merik előtte felvállalni hiányosságait és erőtlenségüket.

A Krisztusért bolond nem egy monostor biztonságot nyújtó lelki környezetben gyakorolja az aszkézist, hanem a világban, magányosan – test-test elleni küzdelemben a világgal és az ördöggel, vállára véve az Egyház keresztjét, a megkínzottak és bűnösök keresztjét. Egy másfajta apokaliptikus „tragédia” ez: szándékos felöltése a balgaság maszkjának – e groteszk álarcnak – azért, hogy láthatóvá válhasson a személyes arc igazsága, szemben a konvencionális tisztesség ékes mesterkélttségével, amely mögött eltűnik a személyes sokféleség és szabadság. A világ mesterséges valóságában, ahol a jó rosszra változik, és a rossz jóra fordul, ahol „e világ fejedelme” örködik azon, hogy fennmaradjon e mesterkélttség, a bolond vállalkozik arra, hogy beszökjön az erősnek hajlékába, és elorozza tőle vagyonát (vö. Mt 12,29). Ennek az ugrásnak pedig az egyetlen módja az, hogy a szent az esztelenség maszkját viselve jusson be a világba, társadalmi felelőtlenséget tanúsítva, így bontva ki az emberek szemé láttára az igazi valóságot; foszlányokra tépve a hagyományos erkölcs, a mindennapi stílus, a csalóka értékítéletek rongyait. S ez nem valamiféle ironikus, szókratészi megnyilvánulás, hanem személyes felébredés, az éberség cselekvő erőszakossága. A Krisztusért balgatagok nem maguk választják aszketikus gyakorlatként a balgaságot, hanem Isten az, aki kiválasztja őket erre.

„Akaratlanul” művelik azt. Útjuk ide vezetett. Az igazság, és a kockázatos szabadság megízleléséhez.

2. Mások vétkét felvállalni

Nyugaton ismeretlen fogalom a balgák aszkézise. „Nyugaton hiányoztak a feltételek ahhoz, hogy a szentség ilyen radikális formája megjelenhessen” – írja Ernst Benz, a Krisztusért eszelősök egy nyugati kutatója.¹ A keleti keresztény balgtagokkal párhuzamba állítható, ám elszigetelt esetek csak Szent Ulphiashoz (8. sz.), Kolumbán Szent Jánoshoz (+1367) és Jó Jánoshoz (+1550) köthetők. Keletről jó néhány Krisztusért balga neve fennmaradt, még ha nem is mindnyájukról áll rendelkezésre történeti adat. Ismerjük Emeszai Szt. Simeont (Justinianus korából, 527 és 567 között), Konstantinápolyi Szt. Andrást (880–946), Krisztusért Balgtag Szt. Tamást (???), valamint Efezusi Szt. Lukácsot (11. sz.).² Az orosz és szerb egyház hagyományában említik Balga Jánost (+1490, a Moszkvai Szinódus 1674-ben kanonizálta), Eszelős Vaszilijt (+1552) és Moszkvai Szt. Jánost (1589).

Azonban a *Historia Lausiaca*, Létrás Szent János és más szerzők aszketikus és egyháztörténeti művének lapjain gyakorta találkozhatunk olyan egyedi tettekkel és esetekkel, amelyek hasonlóak a balgákéhoz. Egyiptomi Szt. Makárioszról például azt olvassuk, hogy amikor egy falu melletti kunyhóban élt magányosan, egy leány szülei azzal vádolták meg, hogy teherbe ejtette gyermeküket. Nyakára kötelel kötve hurcolták körbe a faluban, miközben azt kiáltozták: „Ehun a remete, aki megerőszkolta a lányunkat!” Fájdalomdíjat fizetettek vele, és kényszerítették, hogy vállalja magára a születendő gyermek élelmezésének költségeit. A szent védekezés nélkül elfogadta a megaláztatást, és visszatért a kunyhójába. Kétszerte annyit dolgozott, mint annak előtte, gyékényszőnyegeket és kosarakat font, így szólva magában: „Makáriosz, most már feleséged van, többet kell dolgoznod, hogy enni adj neki!” Amit keresett, minden egyes nap elvitte a lány házához, ahol sértéseket és ütlegetést kellett elszenvednie, egészen addig a napig, míg a szülés kínjai közepette a leányzó meg nem vallotta az aszkéta ártatlanságát. Akkor azonban Makáriosz a sivatagba távozott, nehogy szentként kezdjék tisztelni őt.³

Ugyanígyen történet esett meg Caesarei Euszthátiosszal, amikor még az úgynevezett „alsóbb klérus” tagja volt, egyszerű felolvasó. Ugyanez történt Sínai Szt. Nikonnal.⁴ Egy másik szerzetest, Messinai Andrást, a későbbi apátot lopással gyanúsították meg, s ő is ellenállás nélkül fogadta az ítéletet, míg be nem bizonosodott az ártatlansága.⁵

1 Benz, Ernst: Heilige Narrheit, *Kyrios* 3 (1935), 3.

2 Emeszai Simeonhoz: PG 93, 1669–1748.

3 Ld. *Historia Lausaica* 70.

4 PG 65,310.

5 PG 74, 178–179.

A másik vétkének ez a tudatos és minden ellenállást nélkülöző felvállalása a szerzetesek részéről nem csupán alkalom volt az alázat gyakorlására, hanem gyakorlatra váltott bizonyosság, hogy ami a bűnt illeti, közösségben vagyunk; magától értetődő részvétel az Egyház közös keresztjében, az ember általános bukott és kudarcra ítélt állapotában. A szerzetes, aki „mindenkítől külön” ámde „mindenekkel összeköttetésben” van, mások vétkét önnön vétkének tekinti, az emberi természet közös vétkének, melynek mindannyian részesei vagyunk. Az egyéni vétek megkülönböztetésének lényegi jelentősége nincs, ahogyan az egyéni erényeknek sem. Ami kárhozatra vagy üdvösségre vezet bennünket, az vagy abbéli ellenállásunk, vagy pedig az arra irányuló igyekezetünk, hogy közös természetünk lázadását „átváltoztassuk” a megtérés és közösség személyes kapcsolatává. Hogy az ember Krisztus önküresítésének (*kenózis*) mintájára lemondjon az egyéni megigazulás bármiféle igényéről, önként felvállalva a közös létkudarcot, és azt Isten elé tárva személyében testesítse meg Pál apostol szavát, mely szerint „kiegészítem testemben azt, ami hiányzik Krisztus szenvedéseiből, testének javára, amely az egyház” (Kol1,24). A szentháromságos létmódot élő szentek kizárólag így lépnek túl a természet bűn általi megosztottságán, a bűnt a természet esélettség alázatos elfogadásává, a közösség és szeretet eseményévé változtatva át.

Jellemző történet Theofilosz és Mária története (540 k.), amelyet Efezusi János beszél el. Két, jó házból származó, igen csinos antiochiai fiatalról van szó, akik, miután eljegyezték őket egymással, szerették volna életükre alkalmazni az Evangélium tanítását, mely szerint „aki nem ismert bűnt, bűnné tette miértünk” (2Kor 5,21). Theofilosz a csepűrágó bőrébe bújít, Mária utcanőnek öltözött. Így járták a városok utcáit, komédiások módjára, tréfákat és zagyvaságokat hordva össze – az emberek hol nevettek, hol elnáspángolták őket. Az emberi megvetést igyekeztek kivívni: egójuk radikális felszámolását annak érdekében, hogy elérjék azt a kimondhatatlan szabadságot és az életnek azt a zamatát, amely csak akkor adatik meg, amikor az önközpontú egyéniség ellenállásának utolsó szikrája is kihuny. Amikor egy asszony azt kérdezte Máriától: „Leányom, miért fetrengsz a bűnben?”, ő így felelt: „Imádkozz, asszonyság, hogy az Isten kiemeljen engem a bűn mocsarából!”⁶

3. Az én végső elhagyása

Azonban a legtöbb és legmegdöbbentőbb, két teljes életrajzra rúgó történeti anyag Emeszai Szent Simeonról és Konstantinápolyi Szent Andrásról maradt fenn. Ennek a két szentnek a személyében teljes képet kapunk a balgatagok kegyelmi ajándékairól és az általuk megtestesített profetikusan hirdetéséről.

6 Patrologia Orientalis, vol. XIX., pp. 164–179.

Simeon a Jordánon túli területen élt aszkétaként, amikor elfogadta Isten meghívását, hogy eszelősként éljen tovább. Aszkétársaának azt mondta: „Krisztus erejével kigúnyolom a világot!”⁷ Lement Emesza városába és „ott csodákat cselekedett, de Isten kedvéért eljátszotta a bolondot”: erényét elfedezve rossz hírbe hozta önmagát, így kerülve el mindennemű megbecsülést vagy tiszteletet az emberek részéről. Mindezt azért, mert a szentség kegyelmi ajándékai oly nyilvánvalóak voltak benne: rendelkezett a gyógyítás, az előrelátás, a tisztánlátás, a tiszta imádság és a könnyek adományával.

Egy napon – amint azt életrajza elbeszéli –, „amikor vásárnap volt, magához vett néhány diót és elment a templomba a liturgia kezdetére, diókat törve és a mécseseket kioltogatva. Amikor megfógták, hogy kivezessék, felmászott a szószékre, és onnan az asszonyokat kezdte hajigálni a dióval. Miután nagy nehézségek árán kidobták, kint felborogatta a cukrászok bódéit, akik ezért csaknem halálra verték.”⁸

Az ehhez hasonló esetek tanúskodnak róla, hogy mindenáron igyekezett elhárítani a szentnek kijáró elismerést és hírnevet. Inkább tekintsék félbolond szerzetesnek, a legelemibb társadalmi megbecsülésnek is hűján, mert az csak körülbástyázza és fenntartja az egót.

Máskor egy borkereskedő segédjeként dolgozott, ám a híre elkezdett terjedni, és tömegeket vonzott a boltba, akik látni akarták őt, az igaz ember objektívált képének igazolása gyanánt. Simeon *abba* pedig, elkerülendő az emberek tiszteletét és megbecsülését, úgy tett, mintha testi vágy kerítette volna hatalmába a kereskedő felesége iránt, és le akarná teperni őt, szenvedélye kielégítése végett. Az életrajzban ez áll: „Amíg a feleség aludt, a kereskedő pedig bort mért, Simeon felment az asszonyhoz, és úgy tett, mintha le akarna vetközni. A nő kiáltozni kezdett, és amikor a boltos belépett, azt mondta neki: Dobd ki ezt az átkozott fickót, meg akart erőszakolni! Ökölrel verték, és kidobták őt a hidegbe.”⁹ A kereskedő pedig városszerte elhíresztelte, hogy „házasságtörésre akarta rábírní a feleségemet, ha lett volna módja rá”.

Ugyanez okból forgolódott Szent Simeon a város örömlányai között, táncot lejtett velük az utcán – az Egyház szerzeteseként! –, elviselve szemérmetlen gesztusaikat. „A tisztaság és a szenvedélymentesség olyan fokát érte el, hogy sokszor ugrált és táncolt mindkét oldalán egy-egy táncosnővel, együtt mutatkozott és játszott velük nyilvánosan, és azok a szégyentelenség néha mellkasára tették a kezüket, provokálták és paskolgatták őt. De az agg atya, miként a tiszta arany, nem mocskolódtott be tőlük szemernyit sem.”¹⁰

7 PG 93, 1704B.

8 PG 93, 1708D.

9 PG 93, 1712C.

10 PG 93, 1724C.

Az emberek szemében Simeon nem átalotta még az Egyház kanonikus rendjét sem áthágni, megszegve a böjt legelemibb szabályait is: „Ez az igaz ember gyakran evett húst, miközben egész héten nem vett magához még kenyeret sem. Ami a böjtjét illeti, arról senki sem szerzett tudomást: ámde húst nagy nyilvánosság előtt evett, hogy megtévessze őket.”¹¹ „Nagyböjtben nem evett semmit egészen Nagycsütörtökig. Akkor viszont reggel nekiült süteményt enni, hogy akik látják, megbotránkozva azt mondhasák, hogy lám, még Nagycsütörtökön sem böjtöl.”¹²

Ez a vallásosak meghökkentését szolgáló kihívó viselkedés Krisztuséra emlékeztet, a szombatnap „kihívó” megtörésére: ahogy az inaszakadt esetében magára veszi a felelősséget a „fogd az ágyadat”-ért (Jn 5, 1–16), ahogy felmenti a tanítványokat, amikor azok kalászkokat tépnek és esznek (Mt 12, 1-8), és amikor mosdatlan kézzel nyúlnak a kenyerekhez (Mk 7, 1–16). Krisztus a törvényt nem eltörli, csak megmutatja, hogy az Ország élete felülmúlja a Törvényt. Szent Simeon pedig az Ország polgára, személyében testesítve meg a felülemelkedést, ami csak a mi szemünkben jelent botrányt: aki még abban élünk, hogy törvényre van szükség, engedelmességre, vagy azért, mert még nem értünk el odáig, vagy azért, mert figyelmen kívül hagyjuk a törvény „végét”, ami nem más, mint a szentek szabadsága. Emeszában Simeon mintha keresné is a botrányt: egyszer a nők nyilvános fürdőjébe ment be – „mintha az Úr dicsőségére”, jegyzi meg életrajzírója, Leontiosz, a ciprusi Neapolisz püspöke –, „ahol mindenki megrohanta, és ütlegelések közepette vezették ki onnét”.¹³ A fennálló morális és társadalmi tilalmak azokra vonatkoznak, akikben szenvedélyek munkálnak; de a szentek „szenvédélymentessége” is valóság, és ez nyilatkozik meg Simeonban, felszabadítva a szellemi látást a törvény árnyéka és szűkkeblűsége alól.

Ennek az ellentmondásos taktikának a lényegi mondanivalója mellett azonban megvolt a maga társadalmi vonatkozása is, ahogy azt Simeon életrajzírója is tanúsítja: a szentnek sikerült elnyernie a bűnösök, elesettek, lenézettek szimpátiáját és bizalmát.¹⁴ Prostitúcióra kényszerült nőket mentett meg, pénzbeli támogatással megszabadítva őket a fertőből, törvényes házassághoz vagy akár szerzetesi élethez segítve őket.¹⁵ Megnyerte magának a hitetleneket és eretnekeket, és segítségükre volt abban, hogy visszataláljanak a helyes hithez. „Egyetlen célja ebben állt: először is, hogy lelkeket mentsen meg, akár úgy, hogy rájuk támadt, akár tréfálkozva, akár fortélyal vagy a csodákkal, amelyeket esztelenségben vitt véghez, vagy figyelmeztetésekkel, amelyeket bolond módjára közölt velük; másodsor, hogy meg-

11 PG 93, 1712D.

12 PG 93, 1728AB.

13 PG 93, 1713BC.

14 PG 93, 1713D.

15 PG 93, 1708B.

örizze erényét attól, hogy kitudódjon, maga pedig megbecsülést és tiszteletet kapjon az emberektől.”¹⁶ A város fődiakónusának ezt tanácsolta: „Kérve kérlek, soha egyetlen lelket se nézz le, különösen ha szerzetes, avagy szegény az illető, ahogy az megesett. Mert tudja a szerzetet, hogy a szegények, különösen a vakok között vannak emberek, akik tisztán fénylenek, akár a nap, mint-hogy megtisztultak a türelmük és mostoha sorsuk által”.¹⁷

Simeon boldog véget ért: „Az Úr átvitte őt [testben] dicsőítve meg. Akkor mindenki, mintha álomból ébredne, magához tért, és elmondták egymásnak a csodákat, amiket cselekedett velük; és hogy Istenért tette az eszelőst.”¹⁸

A Krisztusért Balgatag Szent András története egészen hasonló mindehhez. Születésére nézvést szkíta volt, és egy bizonyos Theognosztosz szolgájaként érkezett Konstantinápolyba, aki Bölcs Leó császár (886–911) *protoszpathariosz*-a volt.¹⁹ Theognosztosz görög neveltetést biztosított neki, és házának intézőjévé tette őt. András engedett a szerzetesi elhívásnak, és balgaként élte életét vagy harminc éven át. Hatvanhat esztendősen hunyt el, 946 körül. Erős lelki kötelék fűzte őt Nikifóroszhoz, a Hagia Szophia egyik papjához: vele osztotta meg szigorú aszkézisét, Nikifórosz pedig támogatta őt. De életrajzírója is beszámol róla, hogy látta az eszelős Andrást cellájának magányában átváltozni, sugározva az isteni dicsőség fényét, amiként Krisztus is egykor a Thábor hegyén.

4. A határtalan szabadság

Úgy tetszik, mintha a Krisztusért balgatagok figyelmen kívül hagynák Pál apostol arra vonatkozó intelmét, hogy kerülni kell a hívők megbotránkoztatását minden személyes lemondás vagy áldozat árán is (1Kor 8,13). De miféle botrányról beszél Pál? Olyasvalamiről, amely az igazságot érintő összeütközéssel fenyeget, ezáltal pedig megfoszthat másokat attól, hogy részesüljenek az igazságból, ami nem más, mint az üdv. Ha eszel a bálványoknak felajánlott ételből, testvéred „gyöngélkedő lelkiismerete” számára pedig ez alapul szolgál annak feltételezéséhez, hogy valamelyes kapcsolat van a bálványok kultusza és az egyházi kultikus élet, az igazság között, úgy a felelősség, ami a zavar nyomán keletkezik, valóban számottevő.

A balgák támasztotta kihívás azonban nem zavarja össze az emberek hitét, ahogy az egyház igazságát sem homályosítja el. Mindössze döbbenettel tölti el azokat, akik a hitet és igazságot

16 PG 93, 1728C.

17 PG 93, 1741CD.

18 PG 93, 1745B.

19 Tiszteletbeli udvari cím a közép-bizánci időkben (8–13.sz.), amelyet rendszerint kiérdemesült tábornokoknak vagy tartományi kormányzóknak adományozott a császár. (A ford.)

az erkölcsi tisztaság és konvencionális magaviselet szekularizált felfogásával azonosították. Az eszelősökben megvan a kegyelem és merészség ahhoz, hogy nyíltan felszínre hozzák a mindnyájunkat jellemző emberi bukást és bűnt, amely természetünk sajátja, s amelyet az egyéni kondíciók semmiféle „fejlődése” nem tüntethet el létezésünkől, mint ahogy a társadalom színfalai mögé sem rejthető.

Ebben az értelemben az ortodoxia minden szerzetese afféle „Krisztusért balgatag”, minthogy a gyász öltözékét viseli, leplezetlenül hirdetve közös bukásunk és vétkünkhöz belátását, és visszahúzódva az aszkézisbe, harcba szállva mindannyiunkért e bukás és bűn ellenében. Az Egyház minden egyes tagjának is szól ez a hívás. Ha továbbra sem veszünk tudomást az üdvösség örömhíréről, és behelyettesítjük az ember újjászületését az egyéni erkölcs társadalmi jóváhagyásával, az individuális morál tekintélyének világi elismerésével, az csakis a mi hibánk – olyan hiba, amely kizár bennünket az igazságból és az életből.

A minta, amelyre az Egyház mindig is tekintett, nem az egyén erkölcsi önmagára-hagyatkozása volt, hanem a szerzetesek bűnbánatának gyászéneke, a végtére is „örömré hangoló” gyászdal, ami a vétket Krisztus elfogadásának mértékévé változtatja át. Az ember csak akkor válik képessé gyászra és sírásra, amikor már tisztában van azzal, mit veszített, a veszteséget pedig személyes megfosztottságként és szomjúságként érzékeli. Ezért a bűnbánatból fakadó megtérés – az Istentől való megfosztottság *személyes* belátása – egyúttal az Ő Személyének egyfajta első kinyilatkoztatása és felismerése is: ráébredés szeretetének mértékére.

A „Krisztusért balgák” esetében a rájuk jellemző, semmiféle törvényt, szabályt, korlátot és kényszert nem ismerő döbbenetes szabadság nem csupán didaktikus eszköze annak, hogy emlékezetünkbe idézze azt a veszélyt, hogy az erényt és szentséget konvencionális társadalmi magatartásként és egocentrikus erkölcsi következetességgént értsük. Senki sem taníthat csupán csak úgy, hogy megkérdőjelezi az élet helytelen felfogását és megközelítését, hacsak egyszersmind nem testesíti meg önmagában a megváltó igazság egészét is. Az eszelősök sokkoló mértékű szabadsága mindenekelőtt a halál végletes aktusa: az élet valamennyi önközpontú vonásának halálra adása. Ez a halál az a szabadság, amely össze tudja zúzni és fel tudja oldani a megszokás valamennyi berögzült sémáját; feltámadás ez a személyes sokféleség életére, a szeretet életére, amely nem ismer sem határokat, sem korlátozást.

A Krisztusért balgák példája tehát egyáltalán nem olyan szélsőséges vagy érthetetlen, amilyennek sokak szemében tűnik. Nem egyéb, mint az alapvető evangéliumi üzenet testetöltése, melynek értelmében az ember hiánytalanul megtarthatja a Törvényt anélkül, hogy valaha is fel tudna szabadulni a kényszerek alól, amelyeket biológiai és pszichológiai énjé diktál neki; vagyis a romlástól és haláltól. Holott elég lenne alázattal belátnia bűnös

és bukott mivoltát úgy, hogy közben nem különül el a többiek bűnös és bukott mivoltától – bizalmát Krisztusba helyezve, aki ezt a belátást személyes, élő közösséggé változtatja át, romolhatatlan, és halált nem ismerő életté.

(Nacsinák Gergely András fordítása)